

ÇEVRESİNDEKİLER :

Büyük mutasavvıf ve mütefekkirimiz Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin hayatına dair bugüne kadar birçok menkıbe kitabı yazılmış, bu eserlerde O'nun yaşamıyla birlikte çevresindeki önemli şahsiyetlere de yer verilmiştir. Söz konusu eserlerden biri de Araştırmacı-Yazar merhûme Ayten Lermioğlu'nun kitabıdır. Aşağıda, kendisinin akıcı ve güzel bir üslupla kaleme almış olduğu "Hz.Mevlâna ve Yakınları" (İstanbul, 1969) adlı eserinden özetlenmiş olarak Hz. Mevlâna'nın yakın çevresindeki önemli şahısların hayat hikayesini okuyacaksınız.

MÜMİNE SULTAN (Mevlâna'nın Annesi)

İslâmın büyük Peygamberi "Kadın, Allah yolunda erdir, ona kadın demek revâ değildir" buyurmuş. Bu sırlı buyruktan aldığımız neş'e ve Mevlâna'nın annesi olması sebebiyle bu konuya Mümine Sultan'ın özlü hayat hikâyesiyle başlıyoruz.

Mümine Hatun, Belh Emîri Rükneddin'in kızıdır. Bunlardan daha önemlisi bir nur kaynağı olmasıdır. Mevlâna gibi Pîri, bir Allah sevgilisini can evinde besleyip geliştirecek imana ve şansa sahiptir. Seçilmiş, kutlu bir varlık olduğu için ulu bir zâta, Bahâeddin Veled'e (Sultânü'l-Ulemâ) zevce olmayı Allah kendisine nasip etmiştir. Belh'te evlenen bu iki bahtlının ilk çocukları Alâeddin'dir. Muhammed Celâleddin (Mevlâna) ikinci evlat olarak dünyayı şereflendirmiştir.

Mevlâna, Mesnevî'nin bir beytinde: "Kadın Hak nurudur, sevgili değil, sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil" buyurur. Bu mübarek kelâm, Allah'ın Hâlikiyet sıfatının kadında tecelli ettiğinin Pîr'in ağzından açıklanışıdır. Seçilmişlerden seçilmiş, nurlardan daha nur olan Mümine Sultan çevresini aydınlatırken, sevgili oğlu, müstesna insan Mevlâna'yı içindeki nur kaynaklarıyla beslemiş, büyütmüştür.

Sultânü'l-Ulemâ'ya kadın; gönüller sultanı Mevlâna'ya ana olan evliyalar güzeli Mümine Hatun, ailenin Karaman'da buldukları dönemde vefat etmiş ve Karamanlıların Ak Tekke dedikleri zâviyeye defnedilmiştir. Mevlâna'nın kardeşi Alâeddin de burada vefat etmiş ve aynı türbeye defnedilmiştir. İki ulu ere hizmet eden Mümine Hatun "Mâder-i Sultân" (Sultan'ın Annesi) diye ün salmıştır. Ne yazık ki hayatı hakkında çok az şey bilinir. Fakat veliye bir kadın oluşunda rivayetler çoktur.

Ak Tekke, diğer adlarıyla Valide Sultan Camii veya Mader Sultan Türbesi imanlı orta Anadolu kadınlarının, evliyaya gönül verenlerin ve bilhassa Mevlâna âşıklarının ziyaretgâhıdır.

Valide Sultan Camii oldukça geniş bir avlu içindedir. Tam bir kavis gibi kemerlenmiş sade ve zarif kapısından içeri girilir. İleri doğru dikdörtgen şeklinde olan sol taraf, tahta parmaklıkla namaz kılınan kısımdan ayrılmıştır; üstü sandukalarla örtülü kabirlerle kaplıdır. Mihrap hizasında camiin doğu güney tarafında küçük bir oda gibi etrafı çevrili olan ve böylece diğer yatırlardan ayrılmış bulunan sanduka Belh Emiri Rükneddin'in aziz kızı Mümine Sultandır. Bu ulu Hatunun kabrine yakın "Sır Ebesi" diye anılan fakat kime ebelik yaptığını bilemediğimiz bir kadın kabri daha vardır.

Vaktiyle semâhâne olarak da kullanılan ve bugün namaz kılınan kısmı ayıran bölmeden geriye doğru, iki sıra hâlinde üstü sandukalarla örtülü başka kabirler mevcuttur. Bunlar Çelebilere aittir. Müezzin mahfilinin altındaki yatır ise Mevlâna hazretlerinin kardeşi Alâeddin'indir.

SULTÂNU'L-ULEMÂ (BAHÂEDDİN VELED) (Mevlâna'nın Babası)

Sultânu'l-Ulemâ diye ülkelere nâmı yayılan Bahâeddin Veled, Belh bilginlerinden Hüseyin Hatibî'nin oğludur. Annesi ise hükümdar Alâeddin Muhammed Harezşah'ın kızı Melike-i Cihan, Emetullah Hatun'dur.

1125'de dünyaya gelen Bahâeddin Veled iki yaşında iken babasını kaybetmiş, annesi tarafından ihtimamla yetiştirilmişti. Harizşah sülâlesinden olan akrabaları kendisini padişahlık tahtına oturtmak istedilerse de Baha Veled kabul etmedi. Kendini dinî ilimlere adadı. Büyük babası Ahmet Hatibî'den ve Necmeddin-i Kübrâ'dan feyiz aldı.

Âriflerin Menkıbeleri'ni yazan Ahmet Eflâkî, Baha Veled'e "Sultanü'l-Ulemâ" unvanının verilme sebebini, Belhli üç yüz âlimin rüyada Hz.Peygamber'den aldıkları emir ile olduğunu anlatır.

Bu rüyayı gören ünlü âlimler sabahleyin Bahâeddin Veled'e mürid olmuşlardı. O günden sonra da Bahâeddin Veled "Sultânu'l-Ulemâ" (Âlimlerin Sultânı) diye anıldı.

Sultânu'l-Ulemâ'nın mânevî büyüklüğü, eşsiz bir müderris oluşu; ilmi, irfanı, kerametleri Horasan'da yayılınca çekememezlik, kıskançlık ve dedikodu baş gösterdi. Hasetçiler Sultana kadar gidip;

-Halk, Baha Veled'e çok bağlandı. Yakında tahtınızı elinizden alır, tarzında bir kışkırtma yaptılar. Bu habere çok üzülen ve çare arayan Muhammed Harizşah, elçilerinden birini Bahâeddin Veled'e gönderdi:

-Şeyhimiz Belh ülkesini kabul ederse padişahlık onun olsun. Bana da başka ülkeye gitmem için müsâde etsin. Bir ülkede iki baş olamaz, diye haber ulaştırdı.

Baha Veled son derece müteessir olarak;

-Biz dervişiz, dervişlere saltanat münasip değildir. Gönül hoşluğu ile biz sefer edelim de Sultan kendi dostlarıyla baş başa kalsın, diye karşılık verdi.

Üç yüz mürid, üç yüz deve yükü kıymetli kitap, ev eşyaları, azıkları ve bunları taşıyacak kervan hazırlandı. Fakat Bahâeddin'î çok seven ve ondan ayrılmak istemeyen Belhliler feryada başladılar. Bir kaynaşmanın başlamasından korkan Harizşah, Sultânu'l-Ulemâ'ya derhâl haberciler göndererek özür diledi. Kendisi de bir akşam veziri ile birlikte yatsı namazından sonra Baha Veled'in huzuruna vardı. Kararını bozması için bizzat yalvardı; lâkin karar, karardı.

1190 (?) yılında halkın gözyaşları arasında yola çıkan kervan, her geçtiği yerde sevgi ve hürmetle karşılanıyor, hüzünle uğurlanıyordu. Bu uzun yolculuğun mühim duraklarından biri Bağdat'tı. Baha Veled ve kafilesi Bağdat'ta iken Cengiz idaresindeki Moğol ordusunun Horasan şehirlerini tahrip ve yağma ettiği haberi geldi; Belh de kuşatılmıştı.

Bağdat'tan sonra Hicaz'a giden, oradan Şam'a geçen kabile yine bir müddet konakladıktan sonra Şam'dan da hareket etti. Artık Rûm'a (Anadolu) geliyorlardı. Malatya şehrinden çıkıp Erzincan civarından geçerlerken Melik Fahreddin'in âriflerden olan hanımı İsmetî Hatun bir ata binerek Bahâeddin Veled'i karşılamaya koştu. Şehirlerinde oturmaları için pek çok yalvardı. Sultânü'l-Ulemâ;

-Bu şehirde bir medrese yaptırırsanız, bir müddet kalmak mümkün olur, buyurdu.

Uyanık kalpli, âşık gönüllü İsmetî Hatun'un emri ile derhâl Erzincan'ın Akşehir'inde bir medrese inşaatına başlandı ve kısa zamanda tamamlandı. Sultânü'l-Ulemâ dört sene o medresede ders verdi. Sonra yine yollarına devam ettiler. Konak, konak Lârende'ye (Karaman) geldiler. Lârende şehrinde yedi sene kalan Bahâeddin Veled, oğlu Mevlâna Celâleddin'i Semerkantlı Koca Şerefeddin Lâlâ'nın kızı Gevher Bânu ile evlendirdi. Yine Lârende'de pek üzücü iki mühim hadise oldu: Bahâeddin Veled kıymetli hanımı Mümine Sultan'ı ve birinci oğlu Alâeddin'i kaybetti. Bu vefatlardan sonra kervan yine hazırlandı. Kabile, son durakları olan Konya'ya hareket etti. Selçuklular'ın başşehrinde yer yerinden oynuyor, herkes gelenleri karşılamaya hazırlanıyordu.

Sultan Alâeddin Keykûbad, Bahâeddin Veled'e sarayından bir yer hazırlatmış orada alıkoymak istiyordu. Fakat ünlü bilgin Altın Aba Medresesi'ni tercih etti. 1208'de(?) artık menzile ulaşmışlardı.

Sultan Alâeddin Keykûbad;

-İmamlara medrese, şeyhlere hânkâh, emîrlere saray, tüccarlara han, gariplere kervansaray münasiptir, buyurarak sarayda oturma teklifini kabul etmeyen Baha Veled'e kırılmamış, maiyeti ile birlikte müridi olmuştu.

Sultânü'l-Ulemâ, ekseriya halkın gönlündeki sırları söylerdi; mizacı yumuşak ve nazikti. Çok riyâzet ve çok ibadet ederdi. Müridlerinden biri, neden kendisine bu kadar ezayı revâ gördüğünü sormuştu. Aldığı cevap şu oldu :

-Bunların hepsi çocuklarımız ve dostlarımız içindir.

Baha Veled daima mezarlıkları gezer. Ve

-Ey, Rabbim! Bizi güzel huyla huylandır. İztıraplara dayanıklı et, diye dâua ederdi.

-Gündüzleri mezarlıkları gezin, geceleri yıldızları seyredin. Bu, Peygamberimizin vasiyeti ve âdetidir, buyururdu.

Baha Veled :

-Ben yaşadıkça ve mânâ meydanında at koşturdukça benim gibisi zuhur etmez. Dünyadan göçüşümü bekleyin. Sonra oğlum Celâleddin'in nasıl bir insan olacağını, benim mertebemden daha yüksek bir mertebeye çıkacağını görürsünüz, buyururdu.

Konya surları yapılmadan çok evveldi. Şimdiki Yeşil Kubbe'nin (Kubbe-i Hadrâ) olduğu yerde küçük bir tepe vardı. Bir gün Baha Veled oraya gitmiş, gezinti esnasında müridlerine ;

-Benim, oğlumun, onun evlâtlarının mezarları burada olacaktır, demişti. Sözü tahakkuk etti. O tepenin yeri Sultânü'l-Ulemâ'ya sevgili ve eşsiz oğlu Mevlâna Celâleddin'e torunlarına ve sevgi ile kendilerini onlara, onların yoluna katanlara hârikûlâde güzel bir türbe oldu.

Baha Veled'in vefatından sonra Selçuklu Sultanı Alâeddin'in mühim bir sıkıntısı olsa şeyhinin Türbesine koşar mutlaka ferah bularak dönerdi.

Bugün, Sultânü'l-Ulemâ'nın Yeşil Kubbe altındaki kabrinin üzerinde Selçuklu tahta işlemeciliğinin şâhâne örneklerinden olan çok heybetli bir sanduka vardır.

SEYYİD BURHÂNEDDİN-İ TİRMİZÎ (Mevlâna'nın Hocası)

Seyyid Burhâneddîn-i Tirmizî, Sultânü'l-Ulemâ'nın Horasan'daki müridlerindendi. Bahâeddin Veled'e intisap ettikten sonra bir müddet kırlara düşüp, tecelli nurlarının çokluğundan kararsız olmuştu. Riyâzeti pek sever, daima perhiz yapar, nadiren yemek yerd. Kalplerdeki sırları söylediği için Horasan, Buhara, Tirmiz ve civarında "Seyyid-i Sırdân" diye tanınırdı. Baha Veled'in Horasan'dan göç edişinden sonra Tirmiz'e gitmiş ve orada inzivaya çekilmişti.

Seyyid, günlerden bir gün kuşluk vaktinde birdenbire; "Eyvah! Şeyhim bu toprak âleminden göçtü" diyerek feryat ile ağlamaya başladı. Günlerce ıstırabını, kederini teskin edemedi. Sonra bir gece rüyasında Sultânü'l-Ulemâ'yı gördü. Şeyhi hiddetle bakıyor;

-Burhâneddin, nasıl olur da bizim Hüdevendigârı (Mevlâna) yalnız bırakır, yanına gitmezsin? Bu atabeklik vazifesine yakışmaz, diyordu. Uykudan üzüntü ile uyanan Seyyid Burhâneddin hemen hazırlanıp, birkaç yakını ile birlikte yola koyuldu ve 1211 senesinde Konya'ya ulaştı. O sırada Mevlâna Celâleddin yedi sene boyunca oturdukları Lârende'ye bir seyahat yapmıştı. Hüdâvendigâr'ı bulamayan Seyyid-i Sırdan bir mektup yazarak dönmesini rica etti. Mevlâna mektubu alınca öpüp, gözlerine sürdü ve derhâl Konya yolunu tuttu.

Kavuşma çok heyecanlı oldu; her ikisi de kendilerinden geçtiler. Seyyid Burhaneddin, delikanlı Celâleddin'in bilgide eşi olmadığını görmüş; bâtınında da işlenmemiş mâdenler bulunduğunu keşfetmişti. Sevgiyle yürüyen hocalık-talebelik devresi tam dokuz yıl sürdü.

Seyyid, Mevlâna'nın büyüklüğünü çok iyi biliyor, onu çok seviyordu. Bunun için ;

-Benim onun üzerinde hakkım vardır; ama onun benim üzerimdeki hakkı binlerce misli fazladır, buyuruyordu. Dokuz sene tamam olduktan sonra yine bir sevgi havası içinde Seyyid zaman zaman Mevlâna'dan Kayseri'ye gitmek için izin istemeye başladı. Mevlâna'nın gönlü ise bir türlü gitmesine rıza göstermiyordu.

Bir gün Mevlâna dostlarından bir grup Seyyid'i bir katıra bindirerek bağlara götürmüşlerdi. Kayseri yolculuğunu düşünen Burhâneddîn-i Tirmizî birdenbire hayvanın sıçraması ile yere düştü ve ayağı kırıldı. Şehre döndükleri zaman sitemli bir tebessümle Mevlâna'ya;

-Ne güzel mürid; mürşidinin ayağını kırıyor! dedi. Sonra;

-Niçin gitmeme izin verilmiyor? diye sordu.

Mevlâna bu soruya soruyla karşılık verdi;

-Neden beni bırakıp gitmek istiyorsun?

Cevap şu idi:

-Buraya kuvvetli bir arslan yöneldi (Şems-i Tebrizî); olabilir ki birbirimizle geçinemeyiz. Benim görevim artık bitti. Bunun için gitmek istiyorum.

Seyyid Burhâneddîn Kayseri'yi seviyordu. Oraya yerleşecek, inzivaya çekilecek, köşesinde gece gündüz Hak'la bir olacaktı. Nihayet Mevlâna'nın müsâdesiyle, o zaman Darü'l-Feth denilen Kayseri'ye yollandı.

Hayatının geri kalan günlerini Kayseri'de geçiren Burhâneddîn-i Tirmizî, 1220 senesinde bir gün, hizmetine bakan müridinden bir testi sıcak su getirmesini istedi. Su gelince, müride;

-Kapıyı kapa ve garip Seyyid göçtü diye dışarda selâ ver, buyurdu. Suyu getiren mürid, çıkar çıkmaz, efendisi ne yapacak diye, içerisini gözetlemeye başladı. Seyyid abdest almış, elbisesini giymiş, odanın bir köşesine kıvrılmıştı.

-Ey, bana bir emanet veren hâzır ve nâzır Allah! Lûtf edip bu emaneti al. İnşaallah beni sabredicilerden bulursun (Kur'an, XXXVII, 102), âyetini okuyarak ruhunu Hakk'a teslim etti.

Seyyid-i Sırdan'ın vefat haberi etrafa yayılınca büyük küçük herkesi hüzün ve acı kapladı. Hâfızlar Kur'an okuyor, şeyhler zikrediyor, selâlar veriliyordu. Seyyid bu şekilde toprağa verildi.

Sahip Şemseddin, Seyyid'in Türbesini yaptırdı. Fakat çok kısa zaman içinde türbe harap oldu. Tekrar yaptırıldı; yine yıkıldı. Bir gece Sahip Şemseddin, Seyyid'i rüyasında gördü; üzerine türbe yapılmasını istemiyordu. Bir müddet sonra Mevlâna'ya mektup gönderildi. O zaman otuz dört yaşında olan Hüdâvendigâr dostlarıyla beraber Kayseri'ye geldi; Burhâneddin-i Tirmizî'nin kabrini ziyaret etti.

MEVLÂNA VE ŞEMS-İ TEBRİZÎ **(Mevlâna'nın Can Yoldaşı, O'nu Aşk Yoluna Düşüren Velî)**

Babası Bahâeddin Vele'din vefatında yirmi dört yaşında olan Mevlâna, sultanın emri ile babasının yerine oturtuldu. Seyyid Burhâneddin'in Konya'ya gelmesine kadar, dinî ilimleri öğretme vazifesine devam etti.

Mevlâna'nın ilk mürşidi babası idi. Sonra dokuz sene Seyyid Burhâneddin-i Tirmizî'den feyz aldı.

Mevlâna, o zamanın ilim ve irfan merkezi olan Hâlep ve Şam'da ders görmüş, zâhir ve bâtın ilimleriyle mücehhez bir âlim, bir zâhit olmuştu. Bilgide, keşifte, keramette, güzel söz söylemede, güzel huyda eşi yoktu. Akıllara hayret veren zekâ ve irade sahibi idi. Mollâ-yi Rûm diye nâmı dillere destandı. Bütün hayatında öğrenmekten ve öğretmekten zevk almıştı. Kitaplarına düşkünlüğü son derecede idi. Ders verdiği medreseler, hayranları ile dolup taşıyordu.

Bu vaziyet, Tebriz'li Şems'in Konya'ya vâsıl oluşuna kadar beş sene sürdü; sonra her şey birdenbire değişti. Bu değişme, Şeyh-i Ekber'in senelerce evvel görüp söylediği gibi Mevlâna'nın aslında uçsuz bucaksız bir umman oluşunun icabı idi.

O Ne Kutlu Bir Gündü

1224 senesinin bir Cumartesi günüydü. Mevlâna'nın etrafını talebeleri sarmış, hürmet ve sevgilerinden yaya yürüyorlardı. Birdenbire önüne kalenderî kıyafetli bir derviş çıktı. İleri atılarak Mevlâna'nın katırını çevikliği ile durdurdu. Gözleri alev alev parlıyordu. Sordu :

-Ey, madde ve mânâ altınlarının sarrafı! Muhammed Mustafa mı büyük, Bayezid-i Bistamî mi?

Mevlâna irkildi :

- Bu nasıl suâldir? Elbette Muhammed Mustafa bütün enbiyâ ve evliyânın serveri ve lideridir.

Derviş :

-Evet; ama, Muhammed (a.s.); "Yarabbi, seni tenzih ederim. Biz seni lâıyıkı ile bilemedik" buyurdu. Bayezid ise; "Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim, cübbenin içinde Hak'tan gayrı varlık yok" dedi.

Mevlâna cevaben;

-Bayezid bir Hak tecellisine mazhar olunca kabının darlığından taşı. Hz. Muhammed ise hangi mertebeye varsa evvelki makamlardan istiğfar ediyor, "Ey bizim düşünce ve idrâkimizden olan Allah! Biz seni lâıyıkı ile bilemedik." diyordu, dedi.

Yabancı derviş bir çığlık kopardı. Mevlâna katırdan aşağı atladı. Ortalığı telâş ve uğultu kaplamıştı. Birbirlerine büyük bir cezbeyle bir "ân"da bağlanan bu iki ulu zât beraber Gevhertaş Medresesi'ne geldiler. Bir hücreye girdiler. Bir rivayet; kırk gün, bir rivayet üç ay kimseyi içeri almadılar. İstiğrak, semâ, Hak sohbeti ve visâl orucu ile ruhânî günler geçirdiler.

Bu derviş, Şems-i Tebrizî idi. Mevlâna, vaktiyle Şam'da Hz.Şems'e rastlamış, fakat yüzü kapalı olan Şems'i bir görüp bir kaybetmişti. Ezel sevgisiyle ruh dostunu şimdi çok iyi tanıyordu ve; "İyd-i ekber ki Şems-i Tebrizî'dir; o bayramın büyük kurbanı ben oldum" buyuruyordu.

Mevlâna ile Şems-i Tebrizî'nin Konya'da birbirlerine kavuştukları yere Marace'l-Bahreyn yani, "İki denizin kavuştuğu yer" denildi.

Şems-i Tebrizî Kimdir?

Mevlâna'nın ilim, irfan ve aşktan ibaret hayatından gücümüz nispetinde bahsederken Şems'in sırlı hayatından biraz olsun söz açmadan geçmek imkânsızdır.

Şems-i Tebrizî, 1164'de Tebriz'de doğmuştur. Ecdâdının İran Türklerinden olduğu söylenir. Adı Şemseddin Muhammed, babasının adı Ali'dir. Dedesi ise Melek Dâd-ı Tebrizî'dir.

Şems, çocukluk dönemlerinden sonra Tebriz şehrinde sepet ören Ebu Bekr-i Zenbilbâf'ın müridi oldu. O günleri kendisi şöyle anlatır :

-Çocuktum, melekleri ve gayb sırlarını müşâhede ediyor, bütün insanların bunları gördüklerini zannediyordum. Sonra görmediklerini anladım. Şeyhim Ebu Bekr beni, onları söylemekten alıkoymdu. Babam;

-Bu, bizim Şemseddin'e tâat ve riyâzetle değil ezelden beri verilmiştir, derdi. Velâyetleri şeyhimden aldım; fakat bende şeyhimin ve kimsenin görmediği bir şey vardı. Onu şimdi Mevlâna gördü.

Ne güzel söylenmiş bir beyit vardır :

Kadr-i dürr-ü gevheri âlem bilür

Âdemi amma yine âdem bilür

(İnci ve cevherin kıymetini dünya bilir

Ama, insanı ancak insan bilir)

Hz. Şems'in makamı o dereceye ulaşmıştı ki şeyhi ile kanaat edemez olmuştu. Aşk, vecdi hudutsuzdu. Bir yerde karar kılamazdı. Kara bir keçe giyer, günlerce oruçlu gezerdi. Yedi günde bir, yarım ekmeği kelle suyuna tirit yapar, yalnız onu yerdi. Senelerce seyahat etti. Bir kervansaraydan bir kervansaraya konardı. Bu sebeple ve

mânâ âlemindeki seyrinden dolayı kendisine, Şems-i Perende (Uçan Şems) dendi. Âriflerin bâzıları ona Kâmil-i Tebrizî veya Seyfullah (Allah'ın kılıcı) da derlerdi.

Şems, kabına sığamayacak kadar taşkın bir ruha; hiçbir kayıt ve çerçeveye girmeyen coşkun, sûfiyâne bir cezbeye sahipti. Sabrının, kararının tükendiği, sırlarına mahrem bir dost aradığı bir gece;

-Ey Rabbim! Kendi örtülü velîlerinden benim sohbetime tahammül edecek birini karşıma çıkar, diye niyaz etti. Elbette Hak katında dâvası makbul idi. Rûm ülkesine gitmek, Mevlâna Celâleddin'i bulmak için ilham aldı. Lâkin o mübarek yüze kavuşmanın bir de şükran borcu olacaktı. Uçan Şems de kendi "başını" şükran olarak adadı.

İşte böylece, Mevlâna âleminin "şemsi" Konya'ya aşk ve ateşle vardı. Şekerciler (Şeker-furûşân) Hanına yerleşti. Sonra Mollâ-yi Rûm'un yolunu beklemek için, Altın Aba Medresesi'nin önüne gitti ve daha önce bahsedildiği gibi "iki derya" kavuştu.

Hüdâvendigâr'ın aziz oğlu Sultan Veled, babasının Şems ile olan karşılaşmasını Hz. Musa ile Hızır'ın buluşmasına (Kur'ân, XVIII, 64-80) benzetir. Şems'in yüzünü görünce;

-Sırlar ona güneşin doğuşu gibi açıldı; görülmemişleri gördü, der. Sonra ilâve eder:

-Mevlâna üstad bir şeyh idi, yeniden mürid oldu. Nihayete ermişti, baştan başladı. Herkes ona tâbî idi, o Şems'e tâbî oldu.

Mevlâna'nın Şems'e tâbi oluşu ve en ağır imtihanları geçişi hiç şüphesiz kabının enginliği icabı idi. Mevlâna, "Mü'min, mü'minin aynasıdır" hadisine göre bir ayna gibi Hz. Şems'te gördüğü kendi güzelliğine, aslına âşık olmuştu. Allah Kur'an'da : "Beni sevmek isteyen sana (Peygambere) muhabbet etsin" buyurmuştu. Velîler, Peygamberlerin vârisi olduğuna göre velîler velîsi Şems'e aşk, aslında Allah'a olan aşkın bir tezahürü idi.

Artık Mevlâna kayıtsız şartsız, her ne bahasına olursan olsun, Hz.Şems'e tâbî idi. Sabrı ile en çetin imtihanları başarıyordu. İhtimal ki bu sebeple;

-Dost bize zehirle dolu bir kadeh getirdi; zehir onun elinde olduğu için o zehri zevk ve sevinçle içtik, demişti.

"Aşk şehidi nasıl olur, söyle, diyen olursa, tıpkı buna benzer diye ona benim canımı göster" buyurmuştu. Aşk dâvasının elbette ki çetin, nefse ağır gelen imtihanları vardı. Nitekim, insan ruhunu tam mânâsıyla saf bir hâle getirmek için nefsin gururunun kırılması lâzımdı. İşte en ağır imtihanların neticesinde Hz.Şems, Mevlâna'nın ayaklarına kapanıp ;

-Başlangıcı olmayan, başlangıcın sonu olmayan sonun hakkı için diyorum ki, dünyada baştan sona kadar senin gibi gönül tutan bir sultan, bir Muhammedî yürekli ne gelmiş, ne de gelecektir, dedi ve o anda baş koyup kendisi Mevlâna'ya mürid oldu.

Bütün Konya şaşkındı. Mevlâna'nın ne hocalığı, ne vaazı, ne de kitaplarına olan düşkünlüğü kalmıştı. Halk dedikoduya başladı. Talebeler;

-Şems, Hüdâvendigâr'ımızı bizden ayırdı, diye kıskançlığa düştüler. Dünya böylesine bir aşkı anlamaz, kaldıramazdı. Hâlbuki biraz evvel de arz etmek istediğimiz gibi, Şems, Hakk'ın tecellileriyle dolu Hak velisi idi. Onu sevmek, Hakk'ı sevmektir. Onunla sohbet, Hak'la sohbetti. Allah, Kur'ân-ı Kerim'de : "Ey, iman edenler, Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun." diye emrediyordu. "Sâdıklar" velîlerdi. Fakat, hamlar, ancak zâhiri gören zâhirperestler, insandaki mânâyı göremediler. Bunun için Mevlâna bir beytinde : "Sabah kuşları onun ziyâsını görmeye tahammül edemezler, nerde kaldı ki gece kuşları onu görmeye tamah etsinler" buyurmuştu...

Şems-i Tebrizî'yi ve Mevlâna'yı anlamayanlar da, gün geçtikçe işi büyüttüler. 1225 yılının bir Perşembe günü dedikoduların artmasıyla ortadan kayboldu. Mevlâna'nın emri ile her taraf arandı. Hiçbir iz bulunamadı. Mevlâna, büyük bir keder içinde idi. Kıyafetini değiştirmiş, mâteme bürünmüştü. İstirabından gazeller söylüyor, muhitinden ayırmadığı neyzenlere ney üfletiyor, semâ ediyordu. Uyku, durak bilmiyordu. Zaten Mevlâna'nın istirahat ettiği vâkî değildi.

Şems Konya'yı terk ettikten sonra doğru Şam'a gitmiş bir han köşesine yerleşmişti. O da Mevlâna'nın hasretiyle yanıp tutuşmakta idi. Nihayet dayanamayarak Hüdâvendigâr'a bir mektup gönderdi. Mevlâna, hiçbir kelimenin izah edemeyeceği bir şekilde sevince gark oldu. Semâ etti ve hemen gazel tarzında bir cevap yazdı; oğlu Sultan Veled'i Şems'i geri getirmesi için Şam'a gönderdi.

Bir ay sonra Şems-i Tebrizî, Sultan Veled'in refakatinde Konya şehrine giriyordu. Yol boyunca Sultan Veled, bütün ısrarlara rağmen, hürmet ve sevgisinden yayan yürümüştü. Mevlâna'ya müjdeciler koşturuldu. Âşıkların sultanı şükran hisleriyle namaz kılıyor, semâ ediyordu. Sonra bekleyiş helecânlarına takati kalmadı. Yollara çıktı; kfile görüldü. Konya bayram havası içinde idi. Tebrizli Şems'in büyüklük ve kudretine inananlar karşılamaya iştirak etmişlerdi. Dedikodu yapanlar ise pişmanlık hisleri içinde idiler. Şems ve Mevlâna kucaklaştılar. İnsanları çok iyi tanıyan, Muhammedî-meşrep olan Hz.Şems, pişmanlık duygusuyla önünde eğilenleri çoktan affetmişti. Nâzikâne muamelesi ve hekîmâne sözleriyle hissiyatının ulviyetini göstermişti.

Mevlâna, Şems-i Tebrizî'yi bu ikinci sefer gelişinde kendi çocukları gibi bakıp büyüttükleri güzel Kimya Hatun'la evlendirdi. Belki de bu evlilikle onu Konya'ya bağlamak istiyordu.

Günler tekrar, sohbet, semâ, istiğrak ve murâkabe ile geçiyordu.

Şems-i Tebrizî'nin Mevlâna ile olan mânevî alışverişinin eskisinden fazla, daha derinlerde olduğunu gören fesat kişiler, kıskançlık ve kötü görüşlerinden ortalığı tekrar karıştırmaya başladılar. Nihayet 1227 senesinde bir gece Hz.Şems'in ortadan kaybolmasına sebep oldular.

Menâkıb kitaplarının bazısında Şems'in, çekemeyenleri tarafından şehit edildiği; bazısında da izinin bulunmadığı yazılıdır. Bu kayboluş olayının rivayetleri çeşitlidir. Doğrusunu Allah bilir. Bizce mühim olan, Hz. Şems'in vazifesini tamamlamasıdır.

Şems'in kayboluşundan sonra Mevlâna yine her tarafı aratmış; bizzat Şam'a gitmiş, boş dönmüştür.

Mevlâna, Şems'in lâfını edenlere, "Filân yerde gördük" diye konuşanlara üstündeki cübbesini bağıslıyor;

-Bu senin yalanına armağan; doğru olduğunu bilsem canımı verirdim, diyordu. Güzel gözleri uykusuzluk ve gözyaşından kan içindeydi. Gazellerinin, rubailerinin en yanıklarını;

"O ebedi dirinin öldüğünü kim söyledi?

Ümit güneşinin söndüğünü kim söyledi?

O güneş düşmanı dama çıkıp;

İki gözünü kapadı ve güneş battı..."

diye söylüyordu.

SALÂHADDİN-İ ZERKÛB (Mevlâna'nın Şems'ten sonraki Yakın Dostu, Halifesi ve Dünürü)

Mevlâna'nın kutlu çevresinde müstesna bir yeri olan Salâhaddin Feridûn Zerkûb, Konya'da bir göl kenarında kurulmuş olan Kâmile köyündendi. Fakat Şems-i Tebrizî gibi aslen Tebrizli olduğu söylenirdi. Ümmî idi, yani okuma yazma bilmezdi. Buna rağmen son derece zeki ve anlayışlı idi. İlim ve irfan âşığı idi. Bu aşkla genç yaşta Seyyid Burhâneddin Tirmizî'nin müridi olmuştu. Şeyhine hizmet eder, sohbetlerini kaçırmazdı. Seyyid Burhâneddin Kayseri'ye gittikten sonra Salâhaddin de gönlünde açılan ayrılık acısıyla Konya'da duramamış, anasını, babasını ziyarete köyüne gitmiş, orada evlenmişti. Bir müddet sonra yine Konya'ya döndü. Bir gün Cuma namazına gitmişti. Mevlâna camide ders veriyor, Seyyid Burhâneddin'den bahsediyordu. Âşık ruhlu Salâhaddin, birdenbire Mevlâna'nın zâtında Seyyid'in hâl ve nurunu gördü; vecd ve istiğrak içinde feryat ederek minberin önüne atıldı, Hüdâvendigâr'ın ayaklarına kapandı. O andan itibaren içinde Mevlâna'ya karşı büyük bir sevgi ateşi belirdi ve dostlarının en bağlılarından oldu.

Şems-i Tebrizî Konya'ya gelip iki denizin birleşmesi misâli, Mevlâna ile mahrem sohbetlere koyulduğu zaman Salâhaddin-i Zerkûb, iki ulu zâta kendi hücrelerini tahsis etmiş, hizmetlerine de kendisi bakmıştı.

Salâhaddin'in en mühim hususiyetlerinden biri de dinlemektir. Mevlâna'nın huzurunda daima diz üstü oturur, kollarını yenlerinin içine sokar, başını kalbinin üzerine eğer,

onun sohbetini dikkatle dinlerdi. Ancak kendisinden bir şey sorulduğu zaman da ârifâne cevaplar verirdi.

Şems-i Tebrizî'nin gidişinden sonra bir gün Mevlâna, Konya çarşısında dalgın dolaşmakta idi. Yolu kuyumcuların olduğu tarafa düştü. Salâhaddin'in bu çarşı içinde bir dükkânı vardı. Çırakları ile içerde altın dövüyorlardı. Bir çok çekicin âhenkli vuruşundan öyle bir mûsikî meydana geliyordu ki, dükkanın önünde Mevlâna durakladı. Sesleri dinledi; heyecanı artıyor, dayanılmaz vecd hâlini alıyordu. Bir eliyle feracesinin yakasını tuttu ve semâ'ya başladı. Çarşı halkı şaşkın seyrediyordu. Bu hâli gören Kuyumcu Salâhaddin, çekici bıraktı. Kalbinde coşa gelen aşk ve şevk şûlesiyle çıraklarına;

-Siz devam edin, altınların ziyan olmasına bakmayın, dedi; dışarı fırladı, koştu, Mevlâna'nın ayaklarına kapandı.

Mevlâna semâ esnasında şu gazeli söylüyordu :

Yekî gencî pedîd âmed der în dükkân-ı Zerkûbî

Zihî sûret, zihî ma'nî, zihî hûbî, zihî hûbî

(Bu kuyumcu dükkanında bir hazine göründü.

Ne hoş sûret, ne hoş mânâ, ne güzellik, ne güzellik...)

O gün öğleden ikindiye kadar âşıklar sultanı semâ'ya ara vermedi. Öyle ilâhî bir âlemdi ki Mevlâna'nın bu semâi Kuyumcu Salâhaddin'in gönül gözünden perdeleri kaldırıyor, mânâ göklerinde uçuyordu. Bir ân geldi, fânî cihanın bütün maddesiyle alâkası kesildi. Varlığı eridi, gitti; sırf ruh kaldı. Mânevî hazineye müstağrak oldu. İşte o zaman;

-Yağma, ey ahâli, yağma! diye seslenmeye başladı.

Pek kısa zamanda dükkânındaki altınlar kapışıldı. Zahirî varlığını, bulduğu mânevî ve ebedî hazine uğruna yağma ettiren Salâhaddin'in servetinden ortada eser kalmadı.

Vaktiyle Seyyid Burhâneddin'in feyzi ile olgunlaşan Salâhaddin, Mevlâna'nın aşk ateşiyle bir anda pişmişti.

Kuyumcu Salâhaddin yukarıdaki olaydan sonra Mevlâna'ya şöyle diyecektir :

-İçimde nur kaynakları varmış da haberim yokmuş. Onları öyle bir uyandırdın, coşturdun ki...

Kuyumcu Salâhaddin'in nur kaynakları coşmuş taşmıştı. Ya Hüdâvendigâr'ın hâli nice idi? Âşıklar sultanı da Hz.Şems'in yüce mânâsını Salâhaddin'de bulmuş, onu gönül tahtına oturtmuştu. Erlerin eri olan Salâhaddin'i "Hak velîsi, zamanın Bayezid'i, devrin

Cüneyd'i, Hızır kademli, İsa nefesli, Hak dinin Salâh'ı, iki âlemin Kutbu" diye övüyordu.

Tebrizli Şems'in kayboluşundan sonra Mevlâna, kendine tâbî olanlarla meşgul olma işini ve irşâd vazifesini 1229 senesinde Salâhaddin-i Zerkûb'a bıraktı ve onu Şeyh yaptı.

Seyyid Burhâneddin, Hz.Şems ve Mevlâna gibi üç büyük irfan güneşinden feyz alan Şeyh Salâhaddin, dinî usullere son derece riayet ederdi.

Mevlâna Şeyh Salâhaddin'e olan sevgisinden oğlu Sultan Veled'i Şeyhin kızı Fatma Hatun'la evlendirmişti. Bu suretle arada zahirî bir bağ ve akrabalık kurulmuştu. Keramet ehli ve kâmile bir hanım olan Fatma Hatun'un Hediye isimli bir de kız kardeşi vardı. Mevlâna onu da pek sever, "Fatma benim sağ, Hediye ise sol gözümdür" derdi. Hediye Hatun da Nizameddin-i Hattat ile evlendirilmişti.

Böylece on sene geçti. Riyâzet ve mücahededen pek zayıflayan Şeyh Salâhaddin günün birinde hastalandı. Mevlâna hemen her gün ziyaretine geliyor, başucunda oturuyordu. Nihayet Şeyh Salâhaddin;

-Bana müsaade et de dedi, artık bu dünyadan göçeyim, dedi.

Mevlâna bu yalvarışa boyun eğdi. Bir gazel yazıp gönderdi ve ziyaretini kesti. 1239 senesinde Şeyh Salâhaddin'in canı maksuduna erdi.

Cenaze, vasiyet ettiği gibi, kudümler, defler çalınarak, neyler üflenerek kaldırıldı.

Salâhaddin'in ölümüne son derece üzülen Mevlâna, onun için şu gazeli söylemiştir.

"Hakikatte sen bir kişi değildin, yüz cihandın. Dün gece gördüm ki senin gittiğin o cihan bıraktığın bu cihana ağlıyordu.

...

Yazık, yazık, pek yazık oldu. Böyle gören göze, şüphe gözü ağlamaktadır.

Ey, Şah Salâhaddin! Ey, çabuk uçup giden devlet kuşu. Yaydan fırlayan ok gibi uçup gittin. O yay da ağlamaktadır şimdi.

Salâhaddin'e ağlamayı herkes bilmez. O ağlamayı, kimlere, hangi insanlara ağlanacağını bilen bilir."

HÜSÂMEDDİN ÇELEBİ (AHÎ TÜRKOĞLU) **(Mevlâna'nın Hâlifesi, Mesnevî'nin Kâtibi)**

Hz. Mevlâna'nın kalbinde ikinci ayrılık yarası açan Şeyh Salâhaddin'in vefatından sonra, Mevlâna irfan şûlelerinin âhengini temin etmek vazifesini Çelebi Hüsâmeddin'e tevdi etti.

Hüsâmeddin Çelebi, Hz.Şems ve Mevlâna tarafından çok sevilmiş şanslı bir kişi, seçilmiş bir mânâ adamıydı. Hâlifelik sırası Şeyh Salâhaddin'den sonraydı. Fakat Mevlâna Celâleddin'e sorarsanız, Hz.Şems de dahil, mânâda hepsi BİR'di, hepsi aynı nurdandı.

Hüsâmeddin Çelebi'nin babasının adı Mehmed, büyük babasının adı Hasan idi. 1204 senesinde Konya'da doğmuş, çocuk denecek yaşta yetim kalmıştı. Zamanının şeyhleri kendisine pek ilgi gösterirler, meclislerine davet ederlerdi. Böylece daha çocukken birçok büyüklerin sohbetlerinde bulundu. Sonra Mevlâna Celâleddin'in huzurunu kendisine gönül durağı seçti ve bu da son menzili oldu.

Hüsâmeddin Çelebi, bütün varlığını, Hz.Ebubekir'in malını Hz.Muhammed uğruna feda etmesi gibi, Mevlâna yolunda, Mevlâna sevgisinde feda etti. Bir gün lalaları geçim vasıtası mal mülk kalmadı diye kendisine târizde bulundular. O ise evin eşyalarını da satmalarını emretti. Günün birinde :

-Artık bizden bir şey kalmadı, diye karşısına gelen lala ve hizmetkârlarına;

-Âlemlerin Rabbine hamd olsun. Allah'ın elçisine uymak müyesser oldu. Sizleri de Mevlâna'nın aşkı ile âzâd ettim, dedi.

Mesnevî Yazılıyor

Bir gece Mevlâna ile yalnız kaldığı saatlerde Çelebi huzuruna gelip dedi ki :

-Feridüddîn-i Attâr'ın İlâhinâmesi ve Mantıku't-Tayr'ı gibi bir kitap yazılsa, bütün insanlar arasında hâtıra olarak kalır. Âşıklara yoldaş ve ulu bir rehber olur. Bu kulunuz ister ki değerli dostlar, yüzlerini Mevlâna'mızın kutlu yüzüne çevirsinler ve başka bir şeyle meşgul olmasınlar.

Mevlâna, Çelebi'yi dinliyor ve gülümsüyordu. Hüsâmeddin Çelebi susunca, mübarek sarığının içinden bükülü bir kâğıt çıkarıp uzattı. Mesnevî'nin ilk on sekiz beyti hazırды .

Böylece Çelebi'nin eline verilen on sekiz beyitle Mesnevî-i Şerîf başlamış oldu. Sonra, yıllarca sürdü. Sohbet ederken, semâ ederken, yolda, bağda, medresede, gece sabahlara kadar, hangi saatte ve nerede olursa olsun Hüsâmeddin Çelebi karşısında, aşkla, şevkle yazıyordu. Bunu ancak Hüsâmeddin Çelebi gibi sevmesini bilen, Mevlâna'da aşkı ile yok olan bir bahtlı yapabilirdi. Böylece VI ciltlik dünya edebiyatının bir şâheseri ve ruhânî hayatın yol göstericilerinden biri olan MESNEVÎ yaklaşık sekiz yılda tamamlanmış oldu. Bu büyük aşka ve çok şerefli çalışmaya mukabil Mevlâna, Mesnevî'yi "HÜSÂMÎNÂME" diye sıfatlandırdı ve ciltlerin başında Çelebi'yi: "Hak ziyası Hüsâmeddin, yıldızların nuru şah Hüsâmeddin, gönüllerin hayatı Hüsâmeddin" diye övdü.

Yıl 1273'ü gösterdiği vakit Mesnevî'nin söylenip-yazılması tamamlanmış; Mevlâna da arzuladığı Sevgili'sine kavuşmuştu. Müridler Mevlâna'nın makamına oğlu Sultan Veled'i geçirmek istiyorlardı; O ise bu makama Hüsâmeddin Çelebi'nin lâyük olduğunu

ve onun oturması gerektiğini söylüyordu. Hüsâmeddin Çelebi de ısrarlara dayanamayarak bu makama oturmuş müridleri ve halkı irşâdla Mevlâna'nın vazifesini devam ettirmeye başlamıştı. Bu mübarek vazife 10 yıl kadar sürecek ve Çelebi ileride tesis edilecek Mevlevîlik Tarikatı'nın ilk ve Mevlâna soyundan olmayan tek şeyhi olarak tarihe adını yazdıracaktı.

Bir gün Çelebi müridleriyle birlikte Meram'daki bağlara gitmişti. Bir derviş şehirden geldi;

-Mübarek Türbenin alemi düştü ve bir çatlak açıldı, diye haber getirdi. Çelebi teessüre kapılıp;

-Dönelim, ömür kadehimiz dolmaya başladı. Göç zamanı yaklaştı. Dost, vuslat müjdesini verince ayaklarımızla değil, başımızla sürünerek gitmemiz gerekir, diyerek ağlamaya başladı. Böylece âşıklar mahzûn ve kederli olarak evlerine döndüler.

Hüsâmeddin Çelebi birkaç gün hasta yattıktan sonra, H. 683 (M.1284)Şaban ayında Allah'ın rahmetine kavuştu.

Yaklaşık yirmi altı bin beyitlik altı cilt Mesnevî'yi, dünya tarihinde hiç görülmemiş bir şekilde gece gündüz demeden kaleme alan; on sene irşâd makamında kalan Hüsâmeddin Çelebi, Yeşil Türbe'nin giriş kapısına yakın bir yerde yatar.

SULTAN VELED

(Mevlâna'nın Oğlu ve Mevlevîliği Tesis Eden Kişi)

Mevlâna ve yakınları tarafından Bahâeddin diye çağrılan Sultan Veled, 25 Rebûlâhir, 623 de (24 Nisan 1226) Lârende'de (Karaman) doğdu. Mevlâna sevgili oğluna, babası Sultânu'l-Ulemâ'nın adını (Bahâeddin Veled) taktı. Sultan Veled'in annesi, bildiği gibi, Lâlâ Şerefeddin'in kızı Gevher Banû idi. Küçük yaşta annesiz kalan Sultan Veled, velîye bir kadın olan dadısı Kirâmana ve üvey annesi Kerra Hatun'un annesi tarafından büyütüldü. Mevlâna da sevgili oğlu ile pek meşgul olur; onu daima kucağında uyuturdu. Gençlik çağında ise kendisini görenler, Mevlâna'nın kardeşi zannederlerdi. Bu benzeyiş için Hz. Pîr oğluna;

-Sen insanların iç ve dış yaratılışları bakımından bana en çok benzeyenisin, derdi.

Sultan Veled de bu alâka ve benzeyişten asla şırmarmaz, kibirlenmez; bilâkis tevâzunun timsali bir insan olduğunu her hâliyle gösterirdi.

Oğlunun yetişmesine âzami dikkati sarf eden Mevlâna, diğer oğlu Alâeddin'le birlikte Sultan Veled'i Şam'a tahsil için gönderdi.

Sultan Veled, Mevlâna'nın sevdiklerine son derece sevgi ve hürmet gösterirdi. Yirmi yaşında iken Şems-i Tebrizî'ye mürid olmuştu. Sonradan babasının emri ile Şems'i alıp Konya'ya getirmek için Şam'a gitmiş, dönüşte bütün yol boyunca yürümüşü. Şems'in ısrarlarına rağmen;

-Padişah at üzerinde, kul at üzerinde nasıl olur? diyerek yaya kalmayı tercih etmişti. Hiç şüphesiz bu bir Velî terbiyesi idi.

Sultan Veled, kayınpederi olan Salâhaddin Zerkûb'a da aynı hürmet ve muhabbeti gösterirdi. Velîler velîsi Şems'in kayboluşundan sonra, Salâhaddin Zerkûb'a tâbî olmuştu.

Mevlâna, evlat sevgisinin yanı sıra mânâ birliği ile de sevdiği oğluna;

-Bahâeddin, daima cennette olmak istersen herkesle dost ol. Hiç kimseye kin gütme, buyururdu. Sultan Veled, mayasındaki aşk, iman, şefkat ve tevazû gibi güzel hasletlerden başka bu nasihat ve görenekle yetişiyordu. Âşıkların, âriflerin sultanı, biricik babasının kıymetini ise pek iyi biliyordu. Bunun için;

Mevlâna'dır evliya kutbu bilin

Ne kim ol buyurdise anı kılın

Tanrıdan rahmettir anın sözleri

Körler okusa açla gözleri

diyordu.

Bir bahar günü, Meram bağlarına gidilmiş, semâ edilmişti. Mevlâna vecd içinde gazeller söylemişti. Bir aralık Sultan Veled coşkunlukla;

-Sübhanallah ! Konya'nın ne hoş manzarası var. Rahmet nurları ışıltıyor, dedi. Mevlâna;

-Evet, vallahi Konya mübarek bir şehirdir; onu sana bağışladım. Bizim mübarek Türbemiz, büyük Mevlâna Bahâeddin'in kemikleri, çocuklarımız, bizden sonra gelenler, muhiplerimiz bu şehirde oldukça bu şehir zevâl bulmayacak. Boş da kalmayacak. Şehir halkı emin olacak, buyurdu.

Mevlâna'nın vefatından sonra yedi gün geçmişti ki Çelebi Hüsâmeddin Sultan Veled'in önüne gelerek;

-Mevlâna'mız cemâl ve visâl âlemine gitti. Biz yetimleri de size tevdi etti. Buyurunuz, pederinizin makamına geçiniz. Hâiz olduğunuz irfan ve kemal ile bu makâmın ehlisiniz, dedi.

Sultan Veled de Çelebi Hüsâmeddin'in ellerine sarılarak;

-Pederimin hâlifesi ve dostların ulusu sizsiniz. Hüdâvendigâr'ın yadigârisiniz. Pederim, bütün ashâb ve evlâtlarının umurunu size tevdi etmişti, diye cevap verdi.

Böylece Sultan Veled, babasının makâmına Çelebi Hüsâmeddin'i geçirdi ve senelerce Çelebi'ye tâbi oldu. Çelebi'nin vefatından sonra pek çok kişinin yalvarıp yakarmasıyla ancak Mevlâna'nın makâmına geçti.

Sultan Veled de babası Mevlâna'nın Seyyid Burhaneddin'e, Hz.Şems'e, Salâhaddin Zerkûb'a ve Hüsâmeddin Çelebi'ye bağlanması, onları övmesi gibi Çelebi'den sonra Bektemüroğlu Şeyh Kerimeddin'e bağlanmıştı.Yedi yıl sonra, 691 yılı Zilhicce ayında (M.1284) Şeyh Kerimeddin vefat etti ve Mevlâna Türbesi'ne defnedildi.

Sultan Veled, açık üslubuyla babasının sözlerini açıklar, Hadisleri, Âyetleri tefsirde fevkalâde başarılar gösterirdi. Mevlevî semâna âyin şeklindeki düzeni, Sultan Veled vermiş; ayrıca Mevlevîliği yaymak için birçok şehirlere seyahat etmişti.

Sultan Veled, irfan dolu hayatının son deminde, Kasım 1312 Cumartesi gecesi ağlayan yakınlarına şöyle demişti :

-Kılıç kınından sıyrılmadan kesmez. Siz de bizim kılıf gibi olan vücudumuzun harap olmasından müteessir olmayın. Biz her ne kadar gözü perdeli olanlardan gizli kalırsak da mânevî dostlarımızın yanındayız. Sizin hareketlerinizi idare etmekten geri durmayız.

Mevlâna'nın velî oğlunu sevgili ve eşsiz babasının yanına defnettiler. Halk, yedi gün Türbenin üzerinden bir nurun yükseldiğini gördü.

Sultan Veled'in üç mesnevisi, divanları ve bir de Ma'ârif adlı mensûr tasavvufî eseri vardır. Mesnevilerinin isimleri de İbtidânâme (Velednâme), Rebâbnâme ve İntihânâme'dir.

Sultan Veled'in, Şeyh Salâhaddin Zerkûb'un kızı Fatma Hatun'dan Emir Ârif Çelebi, Mutahhara Âbide Hatun ve Şeref Ârife Hatun, sonradan aldığı Nusret ve Sünbüle Hatunlardan Şemseddin Emir Âbid, Salâhaddin Emir Zâhid, Hüsâmeddin Emir Vacid isimli çocukları olmuştur. Mevlâna'nın kutlu nesli Sultan Veled'den devam etmiş ve bu sülâleye "Çelebiler" denmiştir.

ULU ÂRİF ÇELEBİ **(Mevlâna'nın Torunu, Mevlevîliği Anadolu'nun Birçok Yerine Yayan Kişi)**

Sultan Veled'in ışıklı hayatının nihayet bulmasından sonra, yerine oğlu Ulu Ârif Çelebi geçti.

Sultan Veled'in eşi Fatma Hatun'un daha önce doğan çocukları yaşamamıştı. Bu hamileliğinde de yine bundan korkuyordu. Fakat, Mevlâna'nın gönderdiği müjdeli bir haber Fatma Hatun'un korkularını giderdi.

Ârif Çelebi, 1272 de dünyaya geldi. Bu mesut haberi alan Mevlâna, hemen Fatma Hatun'un yanına koştu; gelininin başına paralar serptikten sonra, çocuğu istedi. Mübarek feracesine sararak alıp götürdü. Epey bir zaman sonra geri getirdi. Yavruya

kendi adı ile anne tarafından dedesinin adı olan Muhammed Celâleddin Feridun adını verdi. Sonra;

-Bu çocuğu Emir Ârif diye çağırın. Bana da babam, "Hüdâvendigâr" derdi, adımı söylemezdi, buyurdu ve şu gazele başladı :

Feridun kutlu olsun bize; din padişahı olsun,
Gökteki ay gibi parlansın, aydın bir hâle gelsin.
Şekerlerle dopdolu mısır tarlası gibi tatlılaşsın,
Kutluluk meydanından topu çelsin;
Eyeri vurup yağız devlet atına binsin.
Ay gibi ikbal burcundan doğan bu Feridun baştanbaşa sevgidir.
Hamd olsun Allah'a; devlet köşkünde rütbesi, mansıbı artar.
670 yılında bir Salı günü anasından doğdu.
Zilkade'nin sekiziydi; öğleyi iki saat geçmişti.
Hüsrevler soyundandır.
Şirin gibi sevgili olur elbet.
Ana tarafından da soylu bir padişaktır ;
Baba tarafından da.
Kara gözleri huriler gibi cennetten gelmiştir.
Ergenlik çağına gelip yetişince bu şiirimi görür, beğenir.
Dilerim, binlerce yıl yaşasın.
Feridun, sen de bu dûaya candan âmin de.

Bir gün de Mevlâna bu kutlu torununu sevip okşarken, Sultan Veled'e;

-Bahâeddin, bu çocukta yedi velînin nurunu görüyorum : Babam Bahaeddin'in, Seyyid Burhâneddin'in, Şems-i Tebrizî'nin, Şeyh Salâhaddin'in, Çelebi Hüsâmeddin'in, benim ve senin, buyurdu.

Şimdi, Ulu Ârif Çelebi'nin çocukluk günlerini düşünürken Menâkıbu'l-Ârifin'den şu satırları aktaralım :

"Ârifin beşiğini Mevlâna'nın yanına getirdikleri zaman Mevlâna mübarek eliyle üzerindeki örtüyü kaldırıp inayet nazarları ile mütemadiyen beşiğin içine baktı. Bu kundak çocuğu da Hakk'ın inayeti ile büyük babasına karşı bir takım hareketler yapmaya başladı. Mevlâna, Ârif, "ALLAH" de, buyurdu. Hemen söylemek kudretini veren Cenab-ı Hakk'ın dile getirmesiyle İsa'nın dili gibi fesahatle "Allah" demeye başladı. Öyle ki çevredekilerin hepsi bunu işitip feryat ettiler. Bir kısmı o hâlin dehşetinden bayıldı..."

Ulu Ârif Çelebi büyüdükçe hâli, tavrı, yürüyüşü, semâi velhâsıl her şeyi Mevlâna'ya çok benziyordu. Fakat meşrebi Şems-i Tebrizî gibi celâlli idi. Kendisine hürmet ve aşk derecesinde sevgi gösterenlerden biri de babası Sultan Veled'di. "Velî'yi velî bilir, ârifi ârif anlar" gereğince gerçeği görüyor, oğlunu evlat sevgisinin çok fevkinde seviyordu.

Emir Kayser-i Tebrizî'nin kızı Devlet Hatun'la evlenmiş olan Ulu Ârif Çelebi çok seyahat ederdi. Hemen bütün Anadolu'yu gezmiş, Irak ve Tebriz'e kadar gitmişti. Sohbetlerinde;

-Peygamber ve velîler mucize ve keramet için değil, insanları Hakk'a davet için bu âleme gelmişlerdir. Fakat bedbahtların inkârları sebebiyle olağanüstü şeyler gösterirler ki başkaları ibret alsın, buyururdu. Yine buyururdu ki :

-Mevlâna'nın kutsî ruhunun hakkı için söylüyorum, ben kendimi göstermeyi asla sevmem. Keramet de hiç hoşuma gitmez; ama bazı zaman vâkî olan şeyler dostları teşvik içindir.

Âriflerin menkıbelerini toplayıp Menâkıbu'l-Ârifîn'i, yazan Ahmed Eflâkî de Ulu Ârif Çelebi'nin müridlerinden idi. Mevleviliğin ilk dönemleri hakkında bizleri aydınlatan bu güzel kitabı, Ârif Çelebi'nin emri ile yazmıştı.

Bir gün Ulu Ârif Çelebi Lârende'den Aksaray kazasına gitmişti. Semâ meclisleri tertip ediliyor, kendisine türlü ikramlarda bulunuluyordu. On gün kadar kaldıktan sonra bir gece uykusunda pek çok ağladı. Sabahleyin sebebini soranlara bir çardakta oturduğunu ve görülmemiş bir bahçeyi seyrettiğini, bahçede dedesi Mevlâna Celâleddin'i gördüğünü anlattı. Mevlâna yedi velînin nurunu taşıyan torununu davet ediyordu. Ulu Ârif Çelebi o davetin tesirinden ve bahçenin güzelliğinden ağlamıştı. Bu rüyadan sonra hemen Konya'ya hareket etti. Şehre varınca kendisinde bir kırıklık, bir keyifsizlik peyda oldu. 719 Hicrî (M.1320) yılının Zilkade ayında bir Cuma günü güneş doğarken Türbenin kapısında Mevlâna'nın şu sözlerini söyledi :

" Bu dünyadan kurtulmanın zamanı geldi. Burada bana hem-derd kalmadı. Benim hem-derdim babam ve Hüdâvendigâr idi. Hüdâvendigâr'ın yüzünü arzuluyorum. Mutlaka gideceğim."

Rahatsızlığına aldırılmayarak o gün Cuma namazına gitti. Baba ve dedesini ziyaret etti. Şimdi gömülü olduğu yere uzanıp yattı. Bir zaman sonra kalkıp buyurdu ki :

-İnsanın toprağı gömüldüğü yerden alınmıştır. Beni buraya gömün...

Ertesi gün rahatsızlığı biraz daha arttı. Etrafında ağlayanlara;

-Gelişimiz sizin için olduğu kadar gidişimiz de sizin içindir, diyordu. "Bütün hâllerinizde sizinle beraberim. Tam bir huzurla beni yolcu edin."

Ulu Ârif Çelebi'nin hastalık müddeti bir ay sürdü. Mevlâna'nın dünyadan göçüşünden evvel olduğu gibi yine o günlerde Konya'da deprem oluyordu. Zilhicce ayının yirmi dördüncü Salı günü çocukları Şahzâde Bahaaddin Emir Âlim ve Muzaffereddin Emir Âdil yanında idiler. Onların Hüdâvendigâr'a ait olduklarını, vasiyete ihtiyaçları olmadığını söyledi. Ahmet Eflâkî'ye Türbesi'nin hizmeti ile meşgul olmasını, menkıbeleri toplayıp yazmasını tembih etti. Öğle ile ikindi arası Kur'an okuyarak kırk dokuz yaşında aslına göçtü (M. 5 Kasım 1320).

Tam kış ortasıydı. Konya'nın meşhur soğukları ortalığı kırıp geçiriyordu. Yerler ve sular donmuştu. Buna rağmen hâlıkın ekseriyeti cenazede bulundu. Çelebi, yanık bir merasimle baba ve dedesinin yanına Yeşil Türbe'ye defnedildi.

ÂTEŞ-BÂZ-I VELÎ (Mevlâna'nın ve Dergâh'ın Aşçısı)

Konya'da Âsitane ve Huzûr-ı Pîr diye anılan Mevlâna Dergâhı'ndan başka merkeze bağlı beş Mevlevî Tekkesi daha vardı. Bunlardan en önemlisi Şems ve Âteş-bâz Zâviyesi idi. Mevlevî Tekkeleri Âsitâne ve Zâviye olarak iki kısma ayrılırdı. Zâviyeler, Âsitânedeki daha küçük sayılırdı. İşte hayatından ancak birkaç çizgi ile bahsedebileceğimiz Âteş-bâz-ı Velî Konya'da, Meram tarafında, kendi adını taşıyan Zâviyenin civarındaki Türbede medfûndur.

Rivayetlere göre, Âteş-bâz-ı Velî, Mevlâna hazretlerinin aşçısı idi. Mutfak, Mevlevîlikte pek mukaddes bir yerdi. Dervişliğe "ikrâr" veren hamlar orada olgunlaşır; çiğler orada pişer, kemâle ererdi.

Mevlevîler arasında nakledildiğine göre, Âteş-bâz bir gün odun kalmadığını Hz.Pîr'e arz etmiş. "Kazanın altına ayaklarını koy" cevabını almıştı. Emre uyan, madem ki böyle dendi, olmaz olmaz, diye düşünen Âteş-bâz iki baş parmağından çıkan alevle kazanı kaynatmıştı. Ve ondan sonra ismi ateşle oynayan mânâsında "Âteş-bâz" kalmıştı. Asıl adı Şemseddin Yusuf idi. Mevlâna'nın sevgili babası Sultânu'l-Ulemâ ile Horasan'dan geldiği söylenirdi.

Âteş-bâz-ı Velî, Sultan Veled zamanında dünyadan göç etmişti. Meram civarında, Âşıkân(Aşkan) durağında, bahçeler ve iğdelikler arasından geçilerek gidilen Türbesinin cephesindeki kitabenin Türkçe'si şöyledir :

"Bu kabir, kutlu şehit rahmetli İzzeddin oğlu, milletin ve dinin Şemsi, Yusuf Âteş-bâz'ın kabridir. Altı yüz seksen dört yılı Receb'in yarısında Tanrı rahmetine ulaştı. Tanrı yarlığasın."

(AYTEN LERMİOĞLU SPOT BİLGİ)

Bir derviş beni el çırpan, oynayan bir adam haline getirdi;

Beni ululuktan, akıldan ve candan yoksun eyledi.

Nihayet onun gönlü benim gönlüm gibi oldu.

Beni dilediği kalıba soktu, yeniden yoğurdu.

Mevlâna, (Ter. M. Nuri Gencosman, Rubai, 39)

Arayan bulur, isteyen görür!

O güzel yüzlü güzelin, bana etmediği bir tek lütuf bile kalmadı;

amma sana etmemiş benim ne suçum var bunda?

O güzel cefa etti diye kınamadasın;

fakat dünyada cefa etmeyen güzeli kim görmüştür?

Şeker vermediyse şeker olarak aşkı yetmez mi?

Vefa etmediyse ne çıkar? Güzelliği tamamıyla vefa değil mi?

Bir ev olsun göster ki orada ondan bir ışık olmasın;

bir sofa göster ki yüzü, orayı aydınlatmamış olsun.

Şu gözle o ışık iki nur;

fakat birleştimi hiç kimsecik onları ayıramaz artık.

Can seyre dalıp da kendinden geçince dedi ki;

“Hakk’ın yüzünü ondan başka hiç kimse görmedi.”

Bu örneklerin her biri bir anlatış, fakat bir yanıltış;

O, ancak kıskançlığından, yüzünü

“and olsun kuşluk güneşine” diye andı.

Tebriz’in övdüğü Şemseddin’in yüzünün güneşi,

hiçbir fâniye vurmadı, hiçbir ölüye ışımadı ki

onu ebedi etmesin, ölümsüz bir hale getirmesin.

Mevlâna (Gazel, II, 328)

Âşıklar, birbirlerinin aşkıyla ölürler

Sen sanır mısın ki;
aslanlar da köpekler gibi kapının dışında ölürler?
Âşıklar, yolculukta öldüler mi,
can padişahı, onları karşılamaya koşar.
Hepsi de o ay yüzlünün ayağı ucunda ölür de,
o yüzden güneş gibi parıl parıl parlar.
Birbirlerine can kesilen âşıklar,
birbirlerinin aşkıyla ölürler.
Hepsi de eşsiz inciye benzer;
ana baba kucağında ölmez onlar.
Padişah, onları lütuf kucağına alır;
öylesine hor hakir,
öylesine rasgele ölmez onlar.

Mevlâna (Gazel, V, 123)

Dostluğun şartı, kendini dost uğruna feda etmek, dost için mücadeleye atılmaktır.

Mevlâna (Fîhi mâ Fîh, s.272)

Ey ayrılığıyla yeryüzünü de, gökyüzünü de ağlatan sevgili!
Gönül kanlar içinde otura kalmış; akılla can, ağlamaya koyulmuş.
Dünyada, yerine konacak bir tek kişi bile yok;

senin yasında mekân âlemi de ağlamaya koyulmuş, mekânsızlık âlemi de.

A padişah Selâhaddin, a hızlı uçan, ateşli giden devlet kuşu!

Yaydan ok fırlar gibi uçtun gittin; yay da ağlıyor şimdi.

Selâhaddin'e ağlamayı herkes ne bilsin?

O ağlayışı, insanlara ağlamayı bilen bilir.

Mevlâna (Gazel, IV, 89)

Ayrılık atına eyer vurmuşsun...

Tatlı gibi geçip gitmeyi kuruyormuşsun,

hatırla ama.

ayrılık atına eğer vurmuşsun,

hatırla ama.

Yeryüzünde de sana yüreği temiz dostlar bulunur, gökyüzünde de

yerden biter gibi biter onlar;

fakat önce eski dostla bir ahittir etmiştin,

hatırla ama.

Sana karşı kusurlar etmişim, belki kinlendin, olur ya!

A kin gütmeyen dost, geçirdiğimiz geceleri

hatırla ama.

Her gece ay değirmisini yastık edinince,

dizimizi yastık edindiğin geceleri

hatırla ama.

Senin havana düşmüşüm;

Ferhat gibi ayrılık dağını delmeye koyulmuşum;

ey yüzlerce Hüsrev'in, yüzlerce Şirin'i gibi

dilberin kul köle kesildiđi güzel,

hatırla ama.

Hani bir deniz kesilen gözlerimin kıyısında,

safran dallarıyla, nesrinlerle dopdolu bir aşk ovası seyretmiştin;

hatırla ama.

Ateşli dileklerim, gökyüzüne âmâde;

Cebrâil, arş yanında âmin, âmin diyor;

hatırla ama.

A Tebrizli Şems!

yüzünü gördüğüm günden beri

dinim aşktır; yüzün, dinin de övündüğü bir yüz;

hatırla ama.

Mevlâna (Gazel, III,443)